

IZVJEŠTAJ O KRIVOTVORINAMA NOVČANICE OD 10 DINARA - 40 KRUNA MINISTARSTVA FINANCIJA KRALJEVSTVA SHS IZDANJA 1919. GODINE

U opsežnom gradivu Ministarstva trgovine i industrije Kraljevine SHS/Jugoslavije u Arhivu Jugoslavije u Beogradu sačuvan je izvještaj dr. Rudolpha Archibalda Reissa, načelnika Odjela za tehničku kontrolu novčanica Narodne banke Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, od 3. kolovoza 1923., o krivotvorinama novčanice od 10 dinara - 40 kruna Ministarstva financija Kraljevstva SHS, izdanja 1919. godine. Taj je spis zanimljiv i nedvojbeno važan za poznavanje krivotvorina dinarsko-krunskih novčanica. Naime, Reissov izvještaj opisuje u dosadašnjoj numizmatičkoj literaturi nespomenute tipove krivotvorina novčanice od 10 dinara - 40 kruna Ministarstva financija Kraljevstva SHS, izdanja 1919. godine.

Dinarske i dinarsko-krunske novčanice Ministarstva financija Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, izdanja 1919. godine, puštene su u optjecaj potkraj 1919. i 1920. To su najkrivotvorenije jugoslavenske novčanice. Svi pregledi povijesti jugoslavenskog novca i numizmatički katalozi neizostavno spominju i krivotvorine dinarsko-krunskih novčanica.

Prve novčanice Kraljevstva SHS iz 1919. godine, dinarske odnosno dinarsko-krunske, nisu bile kvalitetno izrađene, te ih je bilo lako krivotvoriti. Poznate su različite krivotvorine većine nominala te serije: 1000 dinara - 4000 kruna, 100 dinara - 400 kruna, 20 dinara - 80 kruna, 10 dinara - 40 kruna, 5 dinara - 20 kruna, 1 dinar bez krunskog pretiska, osim novčanica najmanje vrijednosti. Krivotvorine novčanica od 1 dinar - 4 krune i 1/2 dinara - 2 krune nisu poznate, ali poznat je pokušaj njihova krivotvorenja. Najčešće su krivotvorene novčanice 100 dinara - 400 kruna, 20 dinara - 80 kruna, 10 dinara - 40 kruna i 5 dinara - 20 kruna. Znatne količine krivotvorina pojavile su se i otkrivene su u Zagrebu i drugdje po Hrvatskoj. Prva je krivotvorena novčanica od 20 dinara - 80 kruna. Novčanica najveće vrijednosti od 1000 dinara - 4000 kruna, i druge novčanice male nominale, krivotvorene su rjeđe. Kvaliteta raznih krivotvorina bila je različita, od manje ili više uspješnih ručnih crteža, do izrazito uspješnih tiskanih primjeraka, u kojima je uspješno bio imitiran i zaštitni vodeni znak (100 dinara - 400 kruna, 1000 dinara - 4000 kruna). Pet izrazito uspješnih različitih krivotvorina, izrađenih u Zagrebu, Bledu, Trstu, Pešti i Grazu, otkriveno je 1921. godine. Prema neprovjerenim podacima u Draču u Albaniji krivotvorene su novčanice od 10 dinara - 40 kruna i 20 dinara - 80 kruna. Budući da se pojavio prevelik broj krivotvorina, među kojima je bilo i izrazito kvalitetnih, a time i opasnih, bilo je potrebno zamijeniti cjelokupno izdanje dinarsko-krunskih novčanica.

O krivotvorenju i krivotvorinama dinarsko-krunskih novčanica i mjerama koje je vlast poduzimala protiv krivotvoritelja i u pronalaženju krivotvorina objavljen je slikovit

prikaz “Suzbijanje novčaničnih falsifikata” objavljen u spomenici Narodne banke Kraljevine Jugoslavije (*Народна Банка 1884 - 1934* ([Београд, 1934.], str. 251.-253.):

“Po završenom svetskom ratu pojave falsifikovanja banknota učestale su skoro u svim zemljama pa i kod nas. Specijalno u našoj zemlji falsifikati su bili česti sve dok su opticale novčanice izrađene odmah po oslobođenju radi zamene krunskih novčanica. Te tako zvane ‘dinarsko-krunske’ novčanice rađene su u žurbi, jer se htelo što pre da izvede unifikacija novca, pa stoga sasvim pojmljivo nisu mogle potpuno odgovarati uslovima novčanice rađene u normalnim prilikama. Novčanice koje su tada rađene u Zagrebu, Pragu i Parizu za državno izdanje, a koje je docnije Narodna banka preuzela od države i pustila kao svoje, postale su vrlo brzo predmet podražavanja. Među njima najviše je falsifikovana novčanica od 20 dinara (80 kruna) rađena u Zagrebu, falsifikat koje se pojavio tako reći odmah po njenom zvaničnom puštanju u promet. Ubrzo posle toga pojavili su se i falsifikati novčanica od 1.000 i 5 dinara istog izdanja, a najzad i falsifikati novčanica od 100 i 10 dinara. Čim se za tolike falsifikate saznalo, odmah se pristupilo zameni novčanica, tako da su novčanice toga izdanja bile u opticaju vrlo kratko vreme. Najkraće vreme cirkulisala je novčanica od 20 dinara, povučena odlukom od 3. januara 1921 godine, ili samo na godinu dana od kako je bila puštena u optičaj. Za to kratko vreme konstatovano je pet uspehlih falsifikata te novčanice, od kojih su dva potekla u samoj zemlji (jedan na Bledu i drugi u selu Vugrovcu kraj Zagreba), dok su ostala tri – mnogo opasnija – iz Trsta, Pešte i Graca.

U godinama neposredno po završetku svetskog rata bilo je u inostranstvu mnogo pokušaja novčaničnih falsifikata; postojale su čak i čitave fabrike za falsifikovanje čehoslovačkih i naših banknota. Naša diplomatska predstavništva u inostranstvu mnogo su doprinela otkrivanju falsifikatorskih družina, a i strane vlasti su revnosno gonile, sudile i osuđivale falsifikatore naših novčanica. Od trenutka pak kada je lažna izrada naših novčanica u inostranstvu počela uzimati većeg maha, naša država je u pojedine zemlje slala i svoje stručnjake, sa zadatkom da uz asistenciju stranih policija rade na hvatanju falsifikatora. Zahvaljujući tom nastojanju države, naši stručnjaci su uspeli pored ostalog da otkriju nedaleko od Budim-Pešte jednu družinu od četiri lica, koja se bavila izradom naših novčanica od 5 dinara dinarsko-krunskog izdanja. Pohvatanim falsifikatorima sudili su mađarski sudovi. Blagodareći velikoj pažnji koju je Banka od uvek poklanjala ovom pitanju, posle falsifikata dinarsko-krunskih novčanica pa sve do 1931 godine nije se morao povlačiti iz optičaja nijedan tip novčanica: falsifikati su bili otkrivani ili pri samom pravljenju ili pri prvom pokušaju rasturanja, tako da nikada nije bilo bojazni od znatnije štete. [...]

Da bi se stalo na put čestom podražavanju i rasturanju falsifikata u samoj zemlji, Ministarstvo unutrašnjih poslova je na zauzimanje Narodne banke organizovalo u svome Odeljenju javne bezbednosti čitav jedan otek za suzbijanje falsifikata. Ovome je i Banka pripomogla time što je u istom cilju organizovala preko svojih filijala kontrolu ispravnosti banknota. Najzad je učestana pojava falsifikata dovela do otvaranja jednog specijalnog odeljenja u samoj Banci – odeljenja za tehničku kontrolu novčanica. U ovom odeljenju, koje je od 1929 godine ušlo u sastav Zavoda za izradu novčanica, budno se pratila pojava svake lažne novčanice. U važnijim i opasnijim slučajevima objavljivala je Banka u javnosti detaljan opis lažne novčanice radi blagovremenog upozorenja publike

u zemlji i inostranstvu. Može se reći da je zahvaljujući ovom obaveštavanju javnosti rasturanje falsifikata u većim razmerama otežano u priličnoj meri. [...]"

O krivotvorinama dinarsko-krunskih novčanica Ministarstva financija Kraljevstva SHS najopsežnije je pisao *Zmago Jelinčič* u svojoj knjizi *Dinarsko krunski serija / Dinar crown series* (Ljubljana, 1997.). Nekoliko do tada nepoznatih dokumenata - izvještaja s opisima krivotvorina dinarsko-krunskih novčanica (5 dinara - 20 kruna i 20 dinara - 80 kruna), objavili smo u člancima "Prilog poznavanju krivotvorenja novčanica Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije" (*Numizmatičke vijesti*, br. 56/2003., str. 219.-228.) i "Krivotvorine novčanice od 20 dinara/80 kruna (1919.) Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca" (*Numizmatičke vijesti*, br. 63/2010., str. 156.-162.). No, Krivotvorine dinarsko-krunskih novčanica Ministarstva financija Kraljevstva SHS mnogobrojne su i različite, te o tome postoji i niz nepoznanica zanimljivih i važnih i za numizmatiku.

U opsežnom gradivu Ministarstva trgovine i industrije Kraljevine SHS/Jugoslavije u Arhivu Jugoslavije u Beogradu sačuvan je izvještaj dr. Rudolpha Archibalda Reissa, načelnika Odjela za tehničku kontrolu novčanica Narodne banke Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, od 3. kolovoza 1923., o krivotvorinama novčanice od 10 dinara - 40 kruna Ministarstva financija Kraljevstva SHS, izdanja 1919. godine. To je spis zanimljiv i nedvojbeno važan za poznavanje krivotvorina dinarsko-krunskih novčanica. Naime, Reissovo izvještaj opisuje u dosadašnjoj numizmatičkoj literaturi nespomenute tipove krivotvorina novčanice od 10 dinara - 40 kruna Ministarstva financija Kraljevstva SHS, izdanja 1919. godine.

Dr. Rudolph Archibald Reiss, načelnik Odjela za tehničku kontrolu novčanica Narodne banke Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

Dr. Rudolph Archibald Reiss (Hechtsberg, Sulzbach, Baden, 1875. - Beograd, Kraljevina SHS, 1929.), kao istaknuti švicarski forenzičar i profesor kriminalistike na Sveučilištu u Lozani (Lausanne) došao je u Srbiju 1914. godine na poziv srpske

vlade, da istražuje zločine okupacijske austrougarske, njemačke i bugarske vojske nad civilnim stanovništvom, što je dokumentirao mnogobrojnim fotografijama i zapisnicima, i o čemu je tijekom Prvoga svjetskog rata i kasnije napisao niz zapaženih članaka i nekoliko knjiga. No, ubrzo je napustio neutralnost i kao dobrovoljac pridružio se srpskoj vojsci, te prošao sva važna balkanska bojišta. Poslije rata ostao je u Srbiji odnosno u novostvorenoj južnoslavenskoj državi, te je bio na istaknutim dužnostima u Ministarstvu vanjskih poslova i Ministarstvu unutarnjih poslova; kao iskusni kriminolog modernizirao je tehničku (kriminalističku) policiju pri MUP-u; uz mnogobrojne druge odgovorne službe bio je i načelnik Odjela za tehničku kontrolu novčanica Narodne banke Kraljevine SHS. Potkraj života došao je u otvoreni sukob sa srbijanskom političkom elitom koju je optuživao za nesposobnost i korupciju, te se povukao iz javnosti. Umro je iznenada od moždanog udara. (“Archibald Reiss”, https://de.wikipedia.org/wiki/Archibald_Reiss i “Арчибалд Раж”, https://sr.wikipedia.org/wiki/Арчибалд_Раж)

Novčanica od 10 dinara - 40 kruna Ministarstva financija Kraljevstva SHS, izdanja 1919. godine

Narodna banka Kraljevstva (Kraljevine) Srba, Hrvata i Slovenaca objavila je službeni opis novčanice od 10 dinara - 40 kruna izdanja 1919. godine, u *Službenim novinama Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 39 (Beograd, 21. februar 1920., str. 4.) i *Službenim novinama Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, br. 187 (Beograd, 18. avgust 1923., str. 4.), prigodom puštanja te novčanice u optjecaj, a i prigodom njezina povlačenja iz optjecaja:

“Novčanica od 10 dinara ili 40 kruna. Čist crtež novčanice na hartiji, i sa lica i sa naličja iznosi: širine 142, visine 73 mm. Boja s lica: Plavkasto siva. Na licu u oba gornja ugla po broj ‘10’ i iza onoga na levoj strani ‘динара’, a pred onim na desnoj strani ‘dinara’. Na levoj strani: kovač u radu, s čekićem u desnoj ruci, s kleštima u levoj i s gvožđem u njima na nakovnju ispod koga je veliki panj s alatima. I još sve lice išarano raznim šarama i preko kojih dolazi: ‘Министарство Финансија Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, Министарство Финансија Кралјевства Срба, Хрвата и Словенаса, Финанчно Министрство Кралјевства Србов, Хрватов и Словенцев.’ ‘Београд 1. фебруара 1919.’ ‘Министар Финансија Др. М. Нинчић’. (потпис рукописним словима). ‘Круна 40 круна крон’. Na naličju boja plava, koja se levo i desno preliva u ružičastu. Na sredi venac od grožđa i vinova lišća, s napisom: dinars 10. Levo i desno u velikim korpama razno voće, ispod korpi po broj 10. I ispod svega ‘круна 40 круна крон.’”

[Presliku članka iz *Službenih novina Kraljevstva SHS*, br. 39/1920. objavio je *Jovan Hadži-Pešić (Jovan Хаџи-Пешић*, Новац Краљевине Југославије 1918 - 1941., Београд, 1995., str. 60), a presliku članka iz *Službenih novina Kraljevine SHS*, br. 187/1923. objavio je *Z. Jelinčić*, *Dinarsko kronska serija / Dinar crown series*, str. 66.]

*

Izvještaj dr. R. A. Reissa o krivotvorinama novčanice od 10 dinara - 40 kruna Ministarstva financija Kraljevstva SHS izdanja 1919. godine pisan je srpskim jezikom, ćirilicom, strojopisom na obje stranice jednog lista kancelarijskog papira.

[U prilogu donosimo prijepis latinicom]:

Na dan 3. avgusta 1923. primio je potpisani jedan svežanj od 58 novčanica od 10 din.[ara], izdanja Minist.[arstva] Financija [Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca], za koje se sumnjalo da su lažne. Iscrpnim ispitivanjem potpisani je konstatovao sledeće:

1.- Svih 58 novčanica su lažne.

2.- jedna novčanica, koja nosi oznake 142 - 039721 pripada falsifikatu br. 1, poznatom odavno Odeljenju za Tehn.[ičku] Kontrolu Banknota.

3.- 55 novčanica jesu novfalsifikat, još nepoznat Odeljenju za Tehn.[ičku] Kontrolu.

4.- dve novčanice sa oznakama 468 - 103278 i 213 - 121440 jesu drugi novfalsifikat, takođe dotle nepoznat Odelj.[enju] za Tehn.[ičku] Kontr.[olu] Novčanica.

Kako je falsifikat br. 1 poznat i odavno opisan, to je nepotrebno ponavljati njegov opis.

Što se tiče novog falsifikata ovih 55 novčanica, on je dosta dobro izrađen. Hartija je jako ulepljena i satinirana. Time se ona približuje hartiji autentične novčanice, ali je

njena zvučnost potmulija nego zvučnost ove druge. Sem toga - i po ovome se ova lažna novč.[anica] na prvi pogled jasno razlikuje od prave - hartija falsifikata nema plavih vlakana originalne novčanice.

Osnovna boja, zvana boja "bezbednosti", na lažnoj novč.[anici] ispala je dosta dobro, premda je njen crtež mnogo nepravilniji od crteža na originalu. S lica lažne novčanice ova osnovna boja je štampana odveć slabo i suviše je siva, s naličja crvena boja suviše je bleđa, a plava boja je odveć zelenkasta.

Crteži lica i naličja imituju prilično dobro originalne crteže, ali kako su očevidno štampani fotomehaničkim putem, to su često zamrljani, kao na svima imitacijama te vrste, te je model originala gotovo potpuno iščezao, kao na pr.[imer] kod slike kovača.

Crni natpisi su zamrljani i crte su često isprekidane. U ostalom falsifikator je bolji crtač i fotografer nego li štampar. I zaista štampa ovih lažnih novčanica veoma je rđava, naročito na naličju. Naličje je puno mesta bez otisaka, jer falsifikator nije umeo udesiti štampu pritiskom sa suprotne strane i t.d.

Na jednoj od lažnih novč.[anica] i to 137 - 044515, falsifikator je zaboravio da odštampa crne natpise na naličju.

Ovaj falsifikat izgleda da je izrađen tipografskim klišetima na cinku.

One dve lažne novč.[anice] s oznakama 468 - 103278 i 213 - 121440 očigledno su izrađene fotolitografskim načinom. Izrada je vrlo dobra, naročito s naličja. Ovaj falsifikat izradio je iskusan litograf. Osnovna boja (boja "bezbednosti") je odveć bleđa na licu, na naličju je crvena boja suviše narandasta, a plava suviše zelenkasta.

Hartija ovih falsifikovanih novč.[anica], kao i hartija gore opisanog falsifikata, potpuno je bez plavih vlakana, iz čega se odmah može opaziti da su lažne. Na naličju i na licu crtež falsifikata je oko 3 m/m. manji od crteža na originalu. Linije su mu međutim vrlo tačne, naročito s lica. Na njima se stvarno mogu opaziti samo mikropske razlike i to samo pod lupom i mikroskopom. Pored sve svoje veštine falsifikator nije mogao da dobije istu jačinu plavog otiska: on je odveć siv s naličja i odveć zelenkast s lica.

Ovaj falsifikat je još opasniji od prednjeg. Kako se u oba ova slučaja tiče važnih falsifikata, to ćemo ih u buduće zvati falsifikatima br. 2 i 3.

Izvesno je, da ova dva nova falsifikata mogu vrlo lako opticati među publikom kao autentične novčanice. One dakle predstavljaju stvarnu opasnost za novčanični opticaj. Već postoje tri važna i opasna falsifikata, pored izvesnog broja vrlo grubih falsifikata. S toga potpisani smatra za dužnost da Direkciji Nar.[odne] Banke [Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca] naglasi potrebu, da ona što pre povuče iz opticaja ovu vrstu novčanica i da je zameni novim američkim banknotama od 10 din.[ara], koje su veoma dobro zaštićene protiv podražavanja.

Molimo, da se predadu Odeljenju za Tehn.[ičku] Kontrolu [Novčanica], za kolekciju, dve novčanice od prvog i dve od drugog falsifikata opisanog u ovom izveštaju (falsifikat br. 2 i 3).

Beograd, 3. avgusta 1923.

Narodna Banka

Kraljevine SHS.

Odelj.[enje] za Tehn.[ičku] Kontr.[olu] Novč.[anica]

Br. 209

Šef Tehn.[ičke] Kontrole Novčanica

R. A. Rajs (s. r.)

2. VIII. 1923. god.

Beograd.

(Arhiv Jugoslavije, Beograd, 65 - Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine SHS/Jugoslavije, 1083-2058)

*

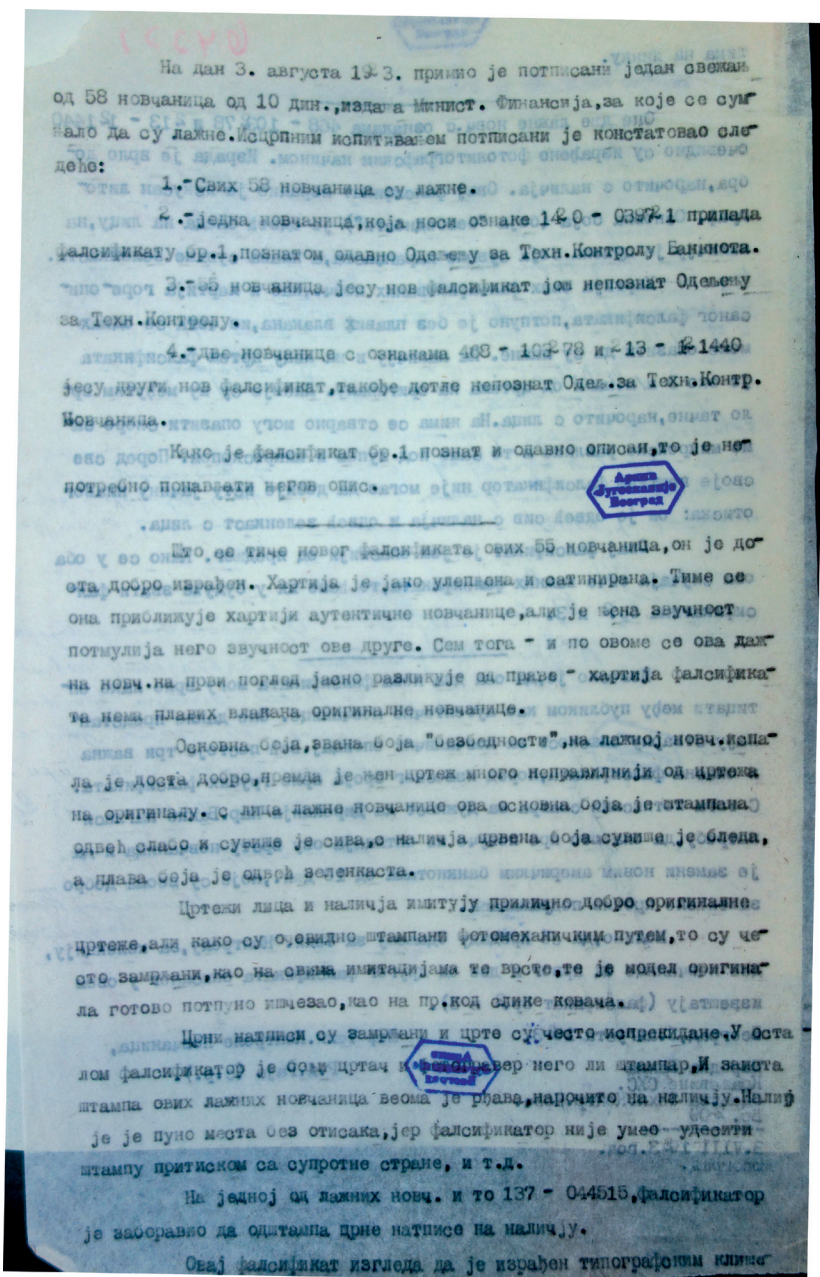
Izvještaj dr. R. A. Reissa o krivotvorinama novčanice od 10 dinara - 40 kruna i njihovoj opasnosti za novčani promet, od 3. kolovoza 1923., imao je nedvojbeno presudnu važnost. Nedugo zatim, 18. kolovoza 1923. *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 187/1923., objavile su odluku Narodne banke Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 11. kolovoza 1923. o povlačenju novčanice od 10 dinara - 40 kruna iz optjecaja:

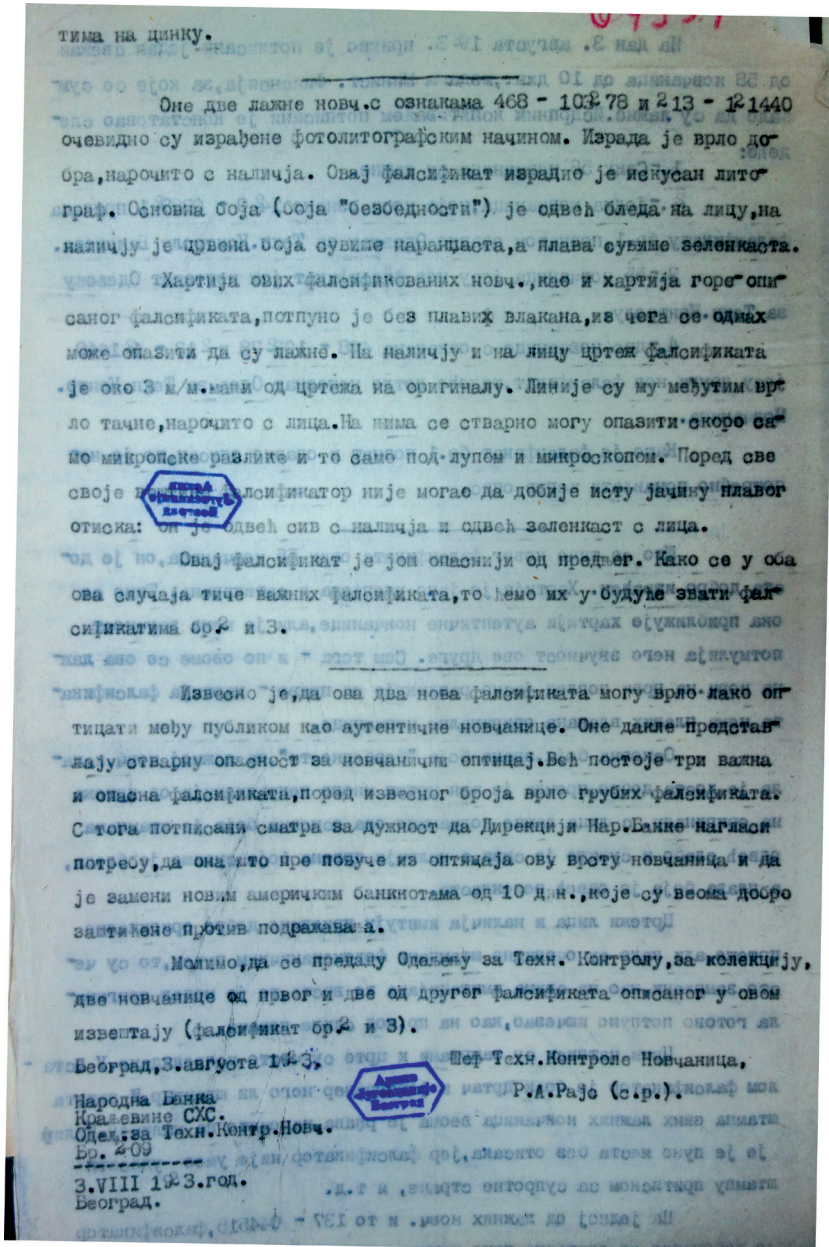
“Po rešenju Upravnog Odbora Narodne Banke u svojoj 25. sednici od 4. avgusta 1923 i odobrenju Gospodina Ministra Trgovine i Industrije od 10 avgusta 1923, VI Br. 4160 **POVLAČE SE IZ TEČAJA NOVČANICE DRŽAVNOG IZDANJA** od Din. 10 - Kruna 40 - [...] Za novčanice ove, koje se iz tečaja povlače, dobija se, zamenom, puna vrednost u drugim bančnim novčanicama. Do 10 februara 1924 god.[ine] zamena će se moći vršiti kako kod same Narodne Banke u Beogradu tako i kod svakog bančinog filijala u zemlji; a od 10 februara do 10 juna 1924 godine zaključno, zamena će se moći vršiti samo kod Narodne Banke u Beogradu. A posle ovoga poslednjeg dana gube ove novčanice svaku vrednost i neće se moći ni zamenjivati. Napominje se najposle: da se povlačenje ovih novčanica čini s razloga što ih se u tečaju pojavilo i lažnih, da se pri njihovu primanju mora obraćati osobita pažnja i dangubiti; da će se lažne, ako bi se u traženju zamene pojavile, bez razmene zadržati i po njima dalje postupati kako se u kojoj prilici nađe da ima mesta da se postupi. **UPRAVA NARODNE BANKE**”

[Presliku odluke Narodne banke Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 11. kolovoza 1923. iz *Službenih novina Kraljevine SHS*, br. 187/1923. o povlačenju iz optjecaja novčanice od 10 dinara - 40 kruna objavio je Z. *Jelinčić*, *Dinarsko kronska serija / Dinar crown series*, str. 66.]

*

Prema navodima u numizmatičkoj literaturi utemeljenim na dokumentima iz Arhiva Narodne banke Jugoslavije (*J. Хаџи-Пешић*, *Новац Краљевине Југославије 1918 - 1941.*, str. 49., 51. i *Z. Jelinčić*, *Dinarsko kronska serija / Dinar crown series*, str. 46.-47., 67.) novčanica od 10 dinara - 40 kruna izdanja 1919. godine (izrađena prema nacrtu Menci Clementa Crnčića) u Pragu je tiskano 49,952.590 komada odnosno 499,525.900 dinara, a nepovučenih odnosno nezamijenjenih za nove dinarske novčanice ostalo je 750.000 komada odnosno 7,500.000 dinara.

Izveštaj dr. R. A. Reissa, od 3. kolovoza 1923., o krivotvorinama novčanice od 10 dinara - 40 kruna Ministarstva financija Kraljevstva SHS izdanja 1919. godine (Arhiv Jugoslavije, Beograd, 65 - Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine SHS/Jugoslavije, 1083-2058)

Izvori i literatura:

- Arhiv Jugoslavije, Beograd, 65 - Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine SHS/ Jugoslavije, 1083-2058 [izvještaj dr. R. A. Reissa, od 3. kolovoza 1923., o krivotvorinama novčanice od 10 dinara - 40 kruna Ministarstva financija Kraljevstva SHS izdanja 1919. godine]
- “Народна банка Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца”, Službene novine Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, br. 39, Beograd 21. februar 1920., 4 [obavijest o puštanju u optjecaj i opis novčanica Ministarstva finansija Kraljevstva SHS od 1000 dinara - 4000 kruna, 100 dinara - 400 kruna, 20 dinara - 80 kruna, 10 dinara 40 kruna i 5 dinara - 20 kruna]
- “Народна банка Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца”, Službene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, br. 187, Beograd 18. avgust 1923., 4 [odluka Narodne banke Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 11. kolovoza 1923. o povlačenju iz optjecaja novčanice od 10 dinara - 40 kruna]
- Народна Банка 1884 - 1934 ([Београд, 1934.]) [pogl. “Suzbijanje novčaničnih falsifikata”]
- *Хаџи-Пешић, Јован*, Новац Краљевине Југославије 1918 - 1941. (Београд, 1995.)
- *Jelinčič, Zmago*, Dinarsko kronska serija / Dinar crown series (Ljubljana, 1997.)
- *Geiger, Vladimir*, “Prilog poznavanju krivotvorenja novčanica Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije”, Numizmatičke vijesti, br. 56/2003., 219.-228.
- *Geiger, Vladimir*, “Krivotvorine novčanice od 20 dinara/80 kruna (1919.) Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca”, Numizmatičke vijesti, br. 63/2010., 156.-162.
- “Archibald Reiss”, https://de.wikipedia.org/wiki/Archibald_Reiss [pristup 20. svibnja 2018.]
- “Арчибалд Пајс”, https://sr.wikipedia.org/wiki/Арчибалд_Пајс [pristup 20. svibnja 2018.]